

МСС

БЕОГРАД

8–11. IX 2010.

**НАУЧНИ
САСТАНАК
СЛАВИСТА
У ВУКОВЕ
ДАНЕ**

**ДВА ВЕКА САВРЕМЕНОГ СРПСКОГ
КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА**

40/1

БЕОГРАД, 2011.

Стана Ристић*
Институт за српски језик САНУ, Београд

КОРПУС САВРЕМЕНОГ СРПСКОГ ЈЕЗИКА И ЈЕЗИЧКО НОРМИРАЊЕ

У раду се показује да је за формирања репрезентативног корпуса савременог српског језика неопходно одредити граница његовог простирања и његове изворне говорнике. Предлаже се да се дескриптивном нормом, уз уважавање територијалних особености и наслеђене прерасподеле двају изговора и писма, установи јединство стандардног српског језика и одреди његов статус у контексту актуелног глотополитичког проглашавања националних језика.

1.0. У раду се разматра проблем актуелног стања савременог српског језика у најновијој фази развоја после територијалне па и језичке дезинтеграције његових носилаца. То је ситуација у којој се имају у виду промене које подстичу дивергенцију новоиздвојених језика од српског језика, и то оне интерне које настају као резултат међусобног утицаја стандардних идиома, затим нестандардних идиома на стандардни језик, и екстерне промене које настају под утицајем процеса европеизације и балканизације.

1.1. Промене у домену дивергенције крећу се и даље у оквирима варијантских разлика између новопрокламованих језика, а по критеријуму заједничког штокавског дијалекта у основи, који их генетски повезује у исти језички систем полицентричног српскохрватског стандардног језика, тешко је претпоставити да ће довести до формирања посебних језичких система у догледној будућности (исп. Кордић 2010: 99, 107). Неке од тих промена у заједничком српскохрватском језику од деведесетих година 20. века биле су релативно бурне, јер су послужиле као изговор за његову актуелну глотополитичку дезинтеграцију.

1.2 Промене у српском језику које се јављају под утицајем два паралелна али супротна процеса, европеизације и балканизације, одвијају се постепено на свим језичким нивоима. Иако се наводи инвентар таквих промена и њихова велика бројност у српском језику (Радовановић 2003: 238–239), до сада

* stana.ristic@isj.sanu.ac.rs

није описана њихова учесталост, као ни границе њиховог простирања на читавом простору српског језика, оном и ван граница матичне државе.¹

1.3. Актуелне су и промене којим се српски језик удаљава од Вукове (вуковске) књижевнојезичке норме, при чему се у најоштријем виду у широј (лаичкој и политичкој) јавности данас поставља питање статуса двају изговора – екавског и ијекавског, као и питање употребе два писма: ћириличног и латиничног.² Двојност употребе изговора и писма јавља се као проблем неусаглашености језичке праксе и законске регулативе о службеној употреби језика и писма на простору матичне државе, док тог проблема нема у српском језику на подручјима држава у окружењу, где су ијекавица и латиница и у службеној употреби и у пракси примарни, док се екавски изговор и ћирилица предвиђају као могућности у службеној употреби језика.³

2.0. У раду ће се показати да је за одржавање и подржавање континуитета у развоју српског језика у духу Вукове (вуковске) књижевнојезичке норме⁴ веома битно и веома хитно дефинисати корпус савременог српског језика, и то како у погледу територијалне распрострањености, тако и у погледу одређивања његових носилаца. Овде се пре свега мисли на одређивање статуса српског језика ван граница Републике Србије, који се у садашњим приликама развија у другачијем социолекатском и дијалекатском окружењу. У овим приликама повољнију ситуацију за одржавање језичког јединства са матичним српским језиком имају његови носиоци у Републици Српској, док се његови носиоци у Црној Гори и Хрватској за даље учешће у развоју заједничког језика већ сада налазе у позиције српске дијаспоре. Ту позицију, која од стране српских лингвиста није описана, до сада је већ показао статус српског језика у Хрватској. Како се језички процеси дезинтеграције и промоција националних језика одвијају ланчано и по истом моделу, с разлогом се може очекивати исти такав статус српског језика у Црној Гори после уставног проглашења црногорског језика (исп. Ивић 2001: 232–335).

2.1. Ситуација у којој се нашао српски језик у Хрватској, правно гледано, давала је повода за оптимистичке претпоставке о континуираном развоју

¹ По М. Радовановићу, културна „балканизација“ и „европеизација“ (како у области лексикона тако и у области граматичког система, дискурса односно текста, па и функционалности формација), укључују и етикете „византизација“, „оријентализација“ или „вестернизација“, „глобализација“, „медитеранизација“, „средњеевропеизација“ (2003: 238–239).

² Са (социо)лингвистичког аспекта треба имати у виду да ставови говорника о свом језику или појединим његовим начелним питањима могу да се узимају у обзир, али не могу се узимати као валидни аргументи у доношењу лингвистичких закључака или кодификационих решења (исп. Кордић 2010: 116–119).

³ О уставном и законском одређивању статуса српског језика у Републици Српској односно у БиХ в. (Шипка 2001: 40–41, 256–262). Међутим, треба имати у виду да правна регулатива у вези са употребом и статусом језика у једној држави одређује само службену сферу употребе у којој, зависно од степена демократије, поред заједничког државног језика могу функционисати и језици мањина, што је релевантно на друштвено-политичком плану. На лингвистичком плану правна регулатива није валидан фактор, јер употребу неког језика у свим сферама, без обзира на његов правни статус, регулишу лингвистички фактори (исп. Кордић 2010: 109–116).

⁴ Језички континуум српског језика одвија се у оквиру јужнословенског дијалекатског континуума, који, поред српскохрватског, обухвата словеначки, македонски и бугарски језик (исп. Кордић 2010: 75).

српске варијанте, и то у оквирима јединственог стандардног српског језика. Она би по таквој претпоставци, а не и опису, П. Ивића (2001: 231–232) била повољна, јер је после озваничења назива „хрватски језик“ у Хрватској 1971, признато право Србима на употребу српског језика. Уз претпоставку да се то право остваривало и остварује у школама, управи, публикацијама и у масовној комуникацији, поставља се питање „лика“ (српског) језика који би био примењен у Хрватској. По Ивићу „врло је вероватно да ће се у немалом броју појединости разликовати од хрватског књижевног језика“ (Ивић 2001: 231), јер би то био јекавски језик источнохерцеговачког типа који су у Хрватску унели Срби. Од хрватског књижевног језика за Србе у Хрватској нису прихватљиве замене „србизама“, затим кованице, као ни речи уведене из кајкавског и чакавског дијалекта; затим неки фонетски облици речи: *вол*, *сол*, *тко* и др.; одређене речи из религиозне сфере: *крст*, *свеишеник* (уместо *криж* и *свећеник*). Свестан да су наведене особености резултат овлашних опсервација, Ивић истиче да је на Србима у Хрватској да „сами утврде тачну физиономију свог књижевног и званичног језика“ (Ивић 2001: 232).

Шта је од Ивићевих оптимистичких претпоставки остварено у пракси употребе српског језика у Хрватској, као и шта ће бити остварено у пракси употребе српског језика на територији БиХ и Црне Горе, и колико тамошњи Срби могу да утичу на „лик“ свог језика, требало би утврђивати и даље пратити. Наведене и сличне разлике на фонетском и лексичком нивоу, које се неосновано узимају као аргументи за издвајање посебних националних језика, иако је лингвистички утврђено да не утичу на промене система заједничког српскохрватског језика, могле би се одговарајућом језичком политиком сачувати као српске варијанте и на наведеним територијама других националних језика, ради очувања јединства српског стандардног језика. То би био заједнички задатак српских лингвиста у тим државама и лингвиста из Србије, који би се морао одвијати у непрекидној сарадњи, уз материјалну и програмску подршку одговарајућих националних институција.

3.0. Централна тема којом се у раду бавимо јесте питања одређивања корпуса савременог српског језика на коме би се с једне стране преиспитивала валидност досадашње књижевнојезичке норме, као и потреба и начини њене докодификације, а који би, с друге стране, био репрезентативан за све говорнике српског језика, без обзира на државне границе у којима данас живе. То би био корпус живог језика⁵ који би, поред писаних извора, обухватао и говорни језик, и то у репрезентативној мери и обиму који се у савременим истраживањима препоручују за системско описивање појединих језичких нивоа (в. Костић 1996: 1–32).

3.1. Живи језик, чији смо савременици, јесте језик који се „гледа“ (писани језик) и који се „слуша“ (говорни језик званичне, официјелне и свакодневне употребе) (исп. Скларевска 2008: 437–438). Увођењем појма „живи језик“ у лингвистичка истраживања пружа се могућност одређивања и формирања

⁵ Појам живог језика и однос овог појма према другим појмовима истог нивоа: књижевни, стандардни и савремени језик, дефинисан је и одређен у раду Ристић 2010: 109–114.

репрезентативног корпуса савременог српског језика, као и могућност редовног праћења нових језичких појава на читавом простору српског језика. Појам „савремени“, у контексту живог језика одређује се временски у смислу синхроности⁶ као *стање динамичке уравнотежености језичког система*, које је засновано на норми одређеног времена, а не на ограниченом хронолошком одреску „од – до“ (исп. Белић 1999: 20, 28)⁷, као и према томе у ком степену владају тим језиком савременици, његови просечни носиоци. Сходно томе, за корпус савременог, живог српског језика потребно је одредити оне елементе језичког система који су неутрални у језику, који чине стабилно језгро система и који су заједнички и познати свим носиоцима на читавом подручју његовог простирања.⁸

3.2. За нормирање таквог живог српског језика на свим територијама његовог простирања, с обзиром на његову регионалну, социјалну и функционалностилску раслојеност, више одговара појам стандардни него књижевни језик.⁹ Појам стандардног језика данас се једнозначно одређује, што показује следећа дефиниција: „Standardni jezik je nadregionalni jezik svih slojeva društva ... Nadregionalnost je njegovo osnovno svojstvo i istovremeno glavni motiv njegovog nastanka ... Svojom nadregionalnošću standardni jezik se razlikuje od *dijalekata*, koji su regionalni jezici, a svojstvom da obuhvaća sve slojeve društva standardni jezik se razlikuje od *sociolekata*, koji su jezici pojedinih slojeva društva“ (Кордић 2010: 69).

3.3. Појам књижевни језик, међутим, данас нема јединственог одређења у лингвистичкој науци. Није одређен однос књижевног језика према другим језичким идиомима на просторној и временској равни, према језику прошлог периода, према дијалектима и социјалним подјезицима, и зато нису јасне његове границе ни његова структура (исп. Скларевска 2008: 438). У оваквим условима захтеви за неговање континуитета у појединим његовим областима, неопходног за одржавање јединства и стабилности књижевнојезичке норме у смислу прашке традиције, све су теже оствариви, чак и у теорији а још мање у пракси граматичарске, речничке и правописне активности (исп. Станојчић 2009: 19).

То се види и у Белићевом разматрању феномена књижевног језика, који уз чије јединство истиче не само варијантност српског, српскохрватског језика у смислу источне и западне варијанте, него и друге територијалне књижевне идиоме или стилове омеђене ужим или ширим границама и обележене одређеним специфичностима. Тако он представља специфичности дубровач-

⁶ О важности разликовања синхронијске и дијахронијске (историјске) равни у лингвистичком одређивању српскохрватског језика односно српског и хрватског језика (в. Пипер 2004: 110–116).

⁷ У основи стварања савременог српског књижевног језика, по Белићу, јесте живи језик Вуковог времена: „Вук ... је сматрао да језик оног поколења које ствара књижевни језик треба да буде у основици књижевног језика тога поколења“ (Белић 1999: 20).

⁸ За стабилно стање српског језика репрезентативан је корпус Речника САНУ, што је показано у раду Ристић 2008: 407–427.

⁹ О поимању књижевног језика и његовом односу према стандардном језику у лингвистици нашег времена в. Станојчић 2009: 21.

ког књижевног језика, босанског књижевног језика или стила и београдског књижевног језика или стила (Белић 1999: 115–125), што се у Граматици Станојчић/Поповић представља као регионално (дијалектско) раслојавање које даје различите књижевнојезичке изразе или типове књижевног језика формиране око великих културних центара (2004: 20–21).

Корпус књижевног језика препоручује се за лексикографски опис живог језика, са њему својственом динамиком, коју је запазио и А. Белић: „Књижевни се језик и сам речнички стално развија. Као што добро знају они који посматрају *живот језика*, у њему је све у сталном кретању ... У сваком случају, књижевни и народни језик заједнички сарађују на речничком развоју *савременог књижевног језика*“ (1999: 35, истакла С. Р.). Језик описан у дескриптивном речнику, какав је и Речник САНУ, у целини јесте језик живе употребе на социјалној, културној и историјској равни.

3.4. Увођење појма „модерности“ у сферу граматичарске делатности и у сферу корпуса на коме би се ова делатност заснивала, у постбелићевском периоду развоја србистике, не решава наведене проблеме у најновијем развоју савременог српског књижевног језика. Свођење корпуса књижевног језика на корпус модерних писаца у неком времену има смисла само ако се појам модерности не одређује временским периодом „од – до“, него *видљивим* променама у језику (Станојчић 2009: 20–21)¹⁰. Евидентирањем, описивањем и кодификовањем таквих промена обезбедила би се права мера континуитета и стабилне еластичности норме у духу Белићевог учења, што се у најновијим језичким истраживањима антрополошког усмерења обухвата појмом „језичког знања“ савремених носилаца, језичке личности, и што одговара њиховом менталном лексикону.

4.0. Питање репрезентативног корпуса размотриће се на одабраним примерима из најновије литературе и са аспекта одређивања савременог српског језика, граница његовог простирања, његовог стања и статуса у ситуацији језичке дезинтеграције.

4.1. У Граматици Станојчић/Поповић, у *Уводу* српски књижевни језик се поистовећује са „модерним“ српскохрватским језиком и његовим стабилним стањем чији су нормативни темељи постављени у 19. веку (2004: 19). Најновија ситуација језичког раздвајања представљена је као територијално језичко варирање, које уз регионално (дијалекатско), социјално и функционалностилско раслојавање представља регуларну полифункционалност „нашег“ књижевног језика. С обзиром на посебне друштвено-политичке, верске, националне и друге услове, као и на језичко окружење других народа, „српскохрватски књижевни језик дели се на две варијанте или вида, одн. на два стандардна (књижевна) језика – српски и хрватски. У неким деловима

¹⁰ Значај синхроније у развоју савременог односно живог језика показан је у поимању развоја књижевног језика Ж. Станојчића, који запажа да се у периоду од 1945. до 1995. очувала вуковска широка база народних новоштокавских говора, при чему истиче еволуирање и самог појма „народ“ и „народни“: „много је сложенији сад „народ“, па је и његов језик сложенији него што је био пре посматраног периода, а поготову је сложенији сада него што је био у Вуково време“ (нав. дело: 26).

Босне и Херцеговине ... негује се варијанта са називом *босански* – или са више оправдања – *бошњачки језик*“ (нав. дело: 21, делове истакли аутори). Разлике на различитим нивоима су врло мале јер се ради о једном језичком систему.

4.2. Дајући објективну слику генезе постепеног језичког раздвајања у различитим развојним фазама,¹¹ Љ. Поповић у раду (2003: 201–224) у општим карактеристикама српске националне концепције о српском стандардном језику разликује лингвистички и социолингвистички аспект (исп. и Ивић 2001: 243–245).

На лингвистичком плану у српској концепцији остаје се при варијантској концепцији заједничког језика, који се национално одређује као српски и повезује за Вуков/вуковски стандард, при чему се и издвојени хрватски и бошњачки стандардни језици по пореклу, такође, означавају као српски. На овој ревизији се критички оцењују актуелни језички сепаратизми. На социолингвистичком плану, резигнирано се прихвата актуелна стварност и говори се о три национална стандардна језика, на чему се темеље језичкополитичка разматрања и перспектива даљег рад на стандардизацији српског језика, сада оријентисаној само на национални језик и ослоњеној само на национални корпус (нав. дело: 218–220).¹²

Јединство савременог српског језика на читавом простору његовог простирања, без обзира на актуелну језичку дезинтеграцију и проглашавање посебних националних језика, а самим тим и питање формирања националног корпуса српског језика, могло би се решити и из перспективе коју нуди Љ. Поповић у овом раду. Он предлаже изналагање теоријско-методолошког оквира којим би се добила комплетна и синтетичка слика о садашњој новоштокавској стандарднојезичкој ситуацији и о одговарајућим стандарднојезичким процесима. По њему, обједињавањем лингвистичких и социолингвистичких аспеката постигло би се усклађивање разних концепција у дескрипцији конкретних (националних) кодова с једне стране, а с друге, у описивању новоштокавског стандарднојезичког дијасистема. На основу таквог описа могле би се препознати системске појаве и одвојити од појава условљених посебним стандарднојезичким процесима, дијалекатским и културноисторијским приликама.

С обзиром на то да је сам Поповић у свом раду дао и нацрт теоријско-методолошког оквира, настојали смо да овим својим радом пружимо што више

¹¹ Генезу настанка заједничког стандардног језика и његову постепену дезинтеграцију М. Радовановић представља у пет фаза: интеграција (= инаугурисање новоштокавског стандарда у првој половини 19. века), варијација (= инаугурисање урбано-регионалних узуса у ранг престижних стандарда, у другој половини 19. века), поларизација (= инаугурисање територијално-националних варијаната стандарда у 20. веку до краја 60-их година), дезинтеграција (инаугурисање варијаната у ранг престижних стандарда у последње три деценије 20. века), промоција (инаугурисање посебних стандардних језика деведесетих година 20 века) (2003: 237).

¹² Поповић наводи и став П. Ивића: „Историјски догађаји последњих трију година донели су више потреса у српском књижевном језику него цело претходно столеће. Раскинуто је, не нашом вољом, језичко јединство са Хрватима и Муслиманима, те је тиме отпала потреба за језичком политиком која чува јединство, а истовремено се актуализовало питање језичког јединства међу Србима“ (2003: 220, нап. 26).

додатних аргумента да се предложени нацрт прихвати у нашој лингвистичкој средини и то како на плану формирања и дескрипције репрезентативних корпуса тако и на плану језичке политике. Делимо мишљење овог аутора да се искорак из садашње конфликтне ситуације поводом формирања националних језика, која не иде у прилог ни једном од њих, као и остваривање напретка у даљем истраживању, може постићи полазећи од заједничког стандарднојезичког дијасистема и његовог референтног корпуса. Уз то, формирање и упоредивих референтних националних језичких корпуса, како истиче овај аутор, омогућило би контрастивну и глобалну анализу за разне потребе, од наставе језика до језичке индустрије и створило би основу за одговарајућу законску регулативу (нав. дело: 223).

5.0. За нормирање и сам процес стандардизације савременог српског језика који се простире на подручјима других држава и у језичком окружењу других националних језика, веома је важно, поред формирање заједничког репрезентативног националног корпуса, предвидети начине кодификације и могућности усаглашавања норме у оквирима националне заједнице. У том смислу могла би се користити позитивна искуства стандардизације полицентричних језика, која би с једне стране омогућила слободу избора варијантних језичких јединица говорницима на свим просторима, а која би, с друге стране, омогућила одржавање стабилности језичког система и континуитет развоја заједничког и јединственог српског језика.

5.1. Засебна кодифицираност, уграђена у теоријске основе полицентричности, која свакој варијанти даје могућност да актуелизује неке своје дијалекатске, политичке, религијске и др. специфичности, па и оне о употреби писма, ћирилице и латинице, нпр., у случају моноцентричног српског језика решавала би се слободним избором различитости наведеног типа. Зато што разлике територијалних идиома српског језика немају статус варијанти, њихову стандардизацију могуће је остварити јединственом али веома флексибилном нормом, чија би еластичност у избору територијалних варијанти регулисала меру њиховог међусобног односа и утицаја на заједнички стандард, на што би се указивало маркерима територијалне / регионалне припадности. Ови маркери не би имали нормативни карактер, него би својом учесталости у заједничком корпусу стандардног језика указивали у којој мери сваки појединачни територијални идиом учествује у остваривању динамичке уравнотежености његовог језичког система.

5.2. Зато би у сфери кодификације, у складу са предложеним теоријско-методолошким оквиром Љ. Поповића о потреби формирања и дескрипције националних корпуса и корпуса заједничког стандардног новоштокавског дијасистема, неопходно било примењивати дескриптивну, употребну норму уместо прескриптивне. Данас се, иначе, у лингвистици већ увелико истичу недостаци прескриптивне норме коју одликују произвољност и субјективни став друштвених ауторитета, појединаца или установе. У контексту актуелне стандардизације анахрони су приступи решавања текућих питања стандардизације српског језика Одбора за стандардизацију, што се огледа у начину реализовања планираних задатака и рада његових комисија, а што

се може видети из документације објављене у Списима за стандардизацију. Тако се нпр. у првој књизи Списа као „најбољи могући начин“ решавања тих текућих питања предлажу одговарајућа решења и договори „најпознатијих стручњака“ који би се спроводили у пракси преко „ауторитета одговарајућих установа“ (Списи 1998: 4).

Уместо наметања субјективних решења, која се нуде оваквом прескриптивном нормом, за стандардизацију српског језика у садашњим приликама много је примереније описивање чињеница и правила језичке употребе без вредносних судова, при чему би појам „исправност“, у духу дескриптивне норме, требало замењивати појмом „контекстуална примереност језичке употребе“. Правила језичке употребе доносила би се у одговарајућим приручницима, пре свега граматикама и речницима, док правопис, који прописује правила писаног језика, има мањи значај, што се у савременој лингвистици показује и чињеницом да већина језика у свету нема правописа, док сваки језик има своје властите речнике и граматике (исп. Кордић 2010: 59-61, 91).

5.4. Међутим, код нас и поред израђеног једнотомног дескриптивног речника *Савременог српског језика* Матице српске (2007), за актуелно стање савременог српског језика са аспеката истакнутих у претходном излагању овог рада, добар пример нормативног приручника представља *Правописни речник* М. Шипке (2010). У њему се по речима аутора представља „норма и култура српског језичког стандарда“. У промоцији овог речника у медијима истиче се да је то прва публикација заснована на корпусу савременог српског стандардног језика, а ово је и први правописни приручник савременог српског језика чије су одреднице наведене у ијекавским ликовима, а екавски ликови су дати као упућивачке одреднице. Тако је нормирање примарно посвећено ијекавици, чиме се попуњава недостатак савремених нормативних приручника за овај изговор српског језика. Значајна је и просторна одређеност корпуса у Речнику, први пут експлицитно дефинисана после распада језичке заједнице, дата у поглављу под насловом *Упутства за коришћење*: „Српски стандардни језик употребљавао се и употребљава се на веома широком простору, у дијалекатски и национално различитим срединама (Србији, Босни и Херцеговини, Црној Гори и Хрватској), па се због тога у њему јављају одређене разноликости, које су, без обзира на делимично подударање с другим сродним језичким стандардима, оверене у српској књижевној и широј стандарднојезичкој писменој и говорној пракси и по томе припадају српском стандардном језику“ (Шипка 2010 : 21).¹³ Све су те разноликости унесене у Правописни речник српског језика. Тако су као равноправни дублети унесене одреднице: *спанаћ* и *шпинат*, *пасуљ*

¹³ Матичин једнотомни речник свој корпус одређује према корпусу шестотомног Матичиног речника на коме је заснован, не помињући друге изворе, а још мање просторну омеђеност корпуса савременог српског језика и његових савремених носилаца, што сматрамо великим недостатком самог Речника и његових приређивача, без обзира на њихову убеђеност „да Речник српског језика садржи огромну већину речи које спадају у наш савремени књижевни језик“ (РСЈ: 7, из Предговора).

и *грах*, *шаргарепа* и *мрква*, *срећан* и *сретан*, *спаси*, *спасем* и *спасити*, *спасим*, *спасен* и *спашен*. То једнако вреди и за екавски и ијекавски изговор, с тим што аутор истиче да се српски ијекавски стандард доста разликује од хрватског, а данас и од бошњачког углавном у експлицитној норми, док се у стандарднојезичкој пракси те разлике елиминишу. Избор таквих облика у употреби зависи од уобичајености у одређеној средини или од појединачног језичког осећања, па се постојеће разлике не могу сматрати варијантским обележјима „јер српски стандардни језик, који припада јединственој нацији, није варијантно разуђен“, (Шипка 2010: 22). Зато корисници Речника могу сами бирати и употребљавати онај израз, реч или облик који одговара њиховом језичком осећању или је уобичајен у средини у којој живе. Исто тако могу говорити или писати српским екавским или ијекавским изговором.

6.0. Све наведено из Правописног речника важно је због тога што се наведене разноликости, и друге које се испољавају на фонетском и на лексичком нивоу, не проглашавају варијантама, а што се иначе може чути у српској лингвистици, у којој се тенденциозно или из лингвистичког незнања шири теза о варијантности односно о полицентричности српског језика.

6.1. За разлику од М. Шипке, који у избору наведених разноликости савременог стандардног српског језика не поставља територијалне, државне границе, М. Радовановић (2003: 238) у овим разноликостима види процесе раслојавања савременог стандардног српског језика на следеће варијанте: „србијанску“, „црногорску“ и „босанску“, са низом интерних и екстерних специфичности.

6.2. Овакво издвајање варијаната савременог српског језика иде на руку тези о полицентричности српског језика, која по С. Кордић није лингвистички утемељена него има политичку позадину (ауторка се, додуше, не позива на М. Радовановића него на М. Окуку, (Кордић 2010: 148). Порицање полицентричности српскохрватском језику, а приписивање српском језику, није засновано на лингвистичким аргументима, јер се наводне варијанте, српска, босанска и црногорска, заснивају на истој националној припадности говорника. Она показује да је оваква теза у супротности са важећом теоријом о полицентричности, по којој се полицентричним језиком користе припадници различитих нација, као што је нпр. случај са српскохрватским, енглеским, немачким и др. полицентричним језицима у свету (Кордић 2010: 148–149). Може се додати да је оваква теза и у супротности са језичком реалношћу српског језика у матичној држави који има екавску и ијекавску изговорну варијанту, и веома је штетна за националну, језичку и културну политику јер ограничава корпус српског језика у Србији само на екавску варијанту.

7.0. Лансирањем тезе о полицентричности савременог српског језика отварају се две могућности, подједнако штетне за српски језик, државни и национални програм.

7.1. Прва могућност је одрицање ијекавице у Србији и њено препуштање другим државним територијама: Хрватској, БиХ и Црној Гори, ради лакшег брисања српског националног предзнака из назива тамошњих нацио-

налних језика.¹⁴ Тако би се по већ установљеном актуелном националном и државничком моделу: једна нација, један језик, једна држава, у тим државама довело у питање постојање припадника српске нације.

7.2. Друга могућност је да се преко проглашавања нових варијанти српског језика, по већ опробаном моделу варијантног цепања српскохрватског језика на посебне језике, отвори могућност даљег цепања и растакања српског језика и сужавања српског националног и културног простора.¹⁵ Зашто би се иначе овом новом тезом, ако не из политичких побуда, „полицентричном“ српском језику ијекавски изговор источнохерцеговачког типа босанских и црногорских Срба представљао као варијанта (екавског) српског језика, ако не зато да се прећуткивањем језичких чињеница порекне или одрекне постојање српске ијекавице у Србији, и то због неосновано исконструисаног проблема да двојство изговора и писма угрожавају јединство српског језика.

7.3. Иако се употреба екавског и јекавског изговора и ћирилице и латинице у савременом српском језику, од стране неких наших најистакнутијих лингвиста сагледава као „деликатна ситуација“, ипак се не решава проглашавањем посебних варијанта и тезом о полицентричности српског језика. Тако П. Ивић (2001: 237–240) предлаже да постојећу двојност треба подржавати и неговати као језичке предности код свих носилаца српског језика.¹⁶ Ивић, с правом упозорава да нарочито треба бити обазрив да се у Србији не пре-нагљује у и елиминисању тог двојства искључивањем оног које је карактеристичније за језик Срба ван граница Србије: јекавског изговора и латинице, и да те двојности треба неговати преко школе и других јавних и културних институција. Што се тиче статуса и судбина ћирилице и латинице, могло би да се оствари Ивићево предвиђање да, ако се подрже садашње тенденције да се Срби служе само једним или само другим писмом (инсистирање на прогону латинице у Србији и искључива употреба латинице код Срба ван Србије), водило би ка томе да се жртвује једна од двеју азбука „иако није искључено да ће будућност ставити на дневни ред и такав задатак“ (Ивић 2001: 240).

8. С обзиром на представљену ситуацију у којој се нашао савремени српски језик после језичке дезинтеграције, а и с обзиром на лингвистичке аргументе који потврђују његово јединство на свим територијама простирања, и поред двојства изговора и писма, неприхватљива је теза о полицентричности српског језика, као што је неприхватљиво решење о могућем жртвовању

¹⁴ Неадекватан и штетан приступ двојству изговора у српском језику изнет је и у Списима Одбора за стандардизацију, и то одмах по оснивању Одбора, у тексту у коме се дефинишу његови задаци. Одбор је основан, како се из Списа види, да координира „напоре стручњака и угледних установа“ на послу око нормирања „српског стандардног језика, нарочито актуелан после раскида српскохрватске језичке заједнице“, али да „питања употребе екавског или ијекавског изговора не могу спадати у делокруг заједничког одбора: то су политичка питања, о којима одлучују надлежни чиниоци на сваком подручју“ (Списи 1998: 3).

¹⁵ О још једном драстичнијем примеру сужавања корпуса српског језика, овог пута само на један његов идиом или социолект, утврђивањем наводних разлика између српског и хрватског језика на граматичком нивоу, в. Бабић 2010: 309–321.

¹⁶ О статусу и судбини ћирилице и латинице и двају изговора в. Ивић 2001: 223–225, 239–240, а о законској регулативи употребе двају писама у Републици Српској в. Шипка 2010: 1325–1326.

једног од два писма, јер су и једно и друго засновани на исполитизираним а не на лингвистичким аргументима. Лингвистички гледано, двојство изговора и писма не угрожава јединство језика, јер ни изговор ни писмо не утичу на језички систем, на што нас подсећа С. Кордић у наведеној монографији. Тако се у неким језицима разлике у изговору не преносе у писани текст, нпр. у немачком и енглеском језику, што су додатни аргументи за одбрану става да екавски и ијекавски изговор не доводе у питање јединство језика, и то како на равни заједничког српскохрватског, тако и на равни савременог српског језика, у коме се то двојство задржало (Кордић 2010: 81–91).

Кључне речи: репрезентативан корпус српског језика, стандардизација савременог српског језика, дескриптивно нормирање.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 2010:** Миланка Бабић, О потрази за разликама у истом језику, *Српски језик XV/ 1–2*, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 309–321.
- Белић 1999:** Александар Белић, *Око нашег књижевног језика*, Изабрана дела Александра Белића, осми том, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства,.
- Ивић 2001:** Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, Издавачка књижарница Зоран Стојановић, Сремски Карловци – Нови Сад, Приредио Милорад Радовановић
- Клајн 2002:** Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику, Први део, Слагање и префиксација*, Београд.
- Клајн 2003:** Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику, Други део, Суфиксација и конверзија*, Београд.
- Кордић 2010:** Snježana Kordić, *Jezik i nacionalizam*, Zagreb: Rotulus Universitas, DURIEUX.
- Костић 1996:** Aleksandar Kostić, *Reprezentativnost jezičkog korpusa i mentalni leksikon*, LEP saopštenje, br. 39, Beograd: Filozofski fakultet, 1–32.
- Пипер 2004:** Предраг Пипер, *Српски између великих и малих језика*, Друго допуњено издање, Београд: Београдска књига.
- Поповић 2003:** Ljubomir Popović, *Od srpskohrvatskog do srpskog i hrvatskog standardnog jezika: srpska i hrvatska verzija, Bosanski – hrvatski – srpski*, Међународни skup „Aktuelna pitanja jezika Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca“, Beč 27-28. sept. 2002, Urednik Gerhard Neweklowsky, Wiener slawistischer almanach, Sonderband 57, Wien, 201–224.
- Радовановић 2003:** Milorad Radovanović, *Srpski jezik na početku milenijuma: inventar eksternih i internih pitanja, Bosanski – hrvatski – srpski*, Међународни

skup „Aktuelna pitanja jezika Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca“, Beč 27–28. sept. 2002, Urednik Gerhard Neweklowsky, Wiener slawistischer almanach, Sonderband 57, Wien, 233–243.

Ристић 2008: Стана Ристић, Корпус Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ са становишта репрезентативности за савремени српски језик, *Српски језик у (кон)тексту*, књига I, Крагујевац: ФИЛУМ, 407–427.

Ристић 2010: Стана Ристић, *Корпус „живог језика“ и његов значај за изучавање језичких појава*, Крагујевац: ФИЛУМ, 109–114.

РСЈ 2007 *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска.

Скларевска 2008: Г. Н. Скларевская, Современная русская лексикография: достижения и лакуны // *Теория и история славянской лексикографии*, Научные материалы к XIV съезду славистов, ред. М. И. Чернышева, Москва, с. 427–463.

Списи 1998: *Списи Одбора за стандардизацију српског језика*, Приредили Радјоко Гачевић и Јован Вуксановић, Београд: Институт за српски језик САНУ,

Станојчић 2009: Живојин Станојчић, За континуитет у развоју књижевног језика, *Српски језик XIV* /1–2, Београд: Научно друштво за неговање и проучавање српског језика, 19–28.

Станојчић/Поповић 2004: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Граматика српског језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства,.

Шипка 2001: Milan Šipka, *Standardni jezik i nacionalni odnosi i Bosni i Hercegovini (1850–2000), Dokumenti*, Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu, Posebna izdanja – knjiga 11.

Шипка 2010: Милан Шипка, *Правописни речник српског језика са правописно-граматичким саветником*, Нови Сад: Прометеј.

Stana Ristić

THE CORPUS OF CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE AND LANGUAGE STANDARDIZATION

(Summary)

This paper highlights the fact that building a representative corpus of contemporary Serbian language requires not only fulfilling linguistic criteria, but also setting the boundaries of the territory where it is spoken, as well as identifying its native speakers. On the basis of the relevant discussion, as presented in the paper, it has been recommended that the description of such corpus should include identification of standardization rules, allowing for regional idiosyncrasies, as well as for the shift in the two systems of pronunciation and writing inherited from the earlier period, marked by the existence of the common Serbo-Croat language. Thus, the (socio)linguistic parameters would serve to confirm the unity of contemporary Serbian language and establish its status in the context of current glossopolitical separation of national languages.